

BIJLAGE X. *“Het Leuvense Groot Begijnhof in kort bestek”, Prof. dr. Marc Vervenne, Ere-rector van de KU Leuven en President Groot Begijnhof Leuven*

Het Leuvense Groot Begijnhof in kort bestek

Prof. Marc Vervenne
Ere-Rector van de KU Leuven
President Groot Begijnhof Leuven

Het Leuvense Groot Begijnhof is vermoedelijk opgericht rond 1232 als leefgemeenschap van religieuze vrouwen die zich buiten de toenmalige stadsomwalling aan de oevers van de Dijle vestigden. De oorspronkelijke huisjes in vakwerk met lemen vulling en strodak zijn geleidelijk aan vervangen door de bakstenen huizen die nu nog te zien zijn en waarvan de meeste uit de zeventiende eeuw dateren. De vroeg-gotische Sint-Jan-de-Doperkerk, waarvan de bouw in 1305 is aangevat, is het oudste gebouw van het Begijnhof. In 1962 kocht de Leuvense universiteit het hele woonerf, met uitzondering van de kerk en enkele huizen die pas later zijn overgedragen aan de universiteit. De eerste fase van de restauratie gebeurde tussen 1963 en 1972 onder de leiding van wijlen Prof. Raymond Lemaire. In de tweede fase heeft Prof. Paul Van Aerschot de restauratie van de huizen in de Kerkstraat in 1990 voltooid. In 1998 heeft Unesco het Groot Begijnhof, samen met nog twaalf andere Vlaamse begijnhoven, ingeschreven op de lijst van het Werelderfgoed.

Het ontstaan van de begijnhoven is gesitueerd in het kader van de zogenaamde ‘begijnenbeweging’, die in de 12^e en 13^e eeuw tot ontwikkeling is gekomen in West- en Midden-Europa in de context van de religieuze stromingen die tot vaak ongeordende massabewegingen uitgroeiden. De oorsprong van de begijnenbeweging blijft echter zeer vaag, zodat de laatste vragen over de begijnen en de begijnhoven nog lang niet zijn opgelost. Zeer algemeen kunnen we stellen dat een van de opvallendste kenmerken van de begijnenbeweging is “dat ze niet, zoals de meeste kloosterorden, op een wel bepaald moment door een wel bepaald iemand gesticht is geweest. Zij is geleidelijk en ongeveer gelijktijdig gegroeid uit het elkaar vinden van individuele, religieus voelende vrouwen die, elk op hun manier, hun godsdienst beleefden, zonder eigenlijke regel en aanvankelijk ook zonder veralgemeende geloften.” (Fabri/Cockx, 17).

De herkomst en betekenis van de naam ‘begijn’ is onzeker. Een hypothese is dat we die naam in verband zouden kunnen brengen met de beigeachtige (oud-Franse *bege*) kleur van de kledij die de eerste begijnen droegen. Het was immers gebruikelijk in de Middeleeuwen om religieuze mannen en vrouwen te onderscheiden naar de kleur of naar een of ander uiterlijk kenmerk van hun habijt (Mens, 420). Een andere, recentere, hypothese leidt ‘begijn’ af van het oud-Franse woord *béguer*, ‘stamelen’, ‘mummelen’ (Simons, 122). Tot een eind in de 13e eeuw had de naam ‘begijn’ (*begus*, later *beginus*) een negatieve bijklank doordat ze in verband stond met onconventionele bewegingen en in het bijzonder met een beweging van ‘religieuze vrouwen’ rond een zekere Lambertus *li Beges* (‘de stotteraar’), een Luikse volksredenaar in de 12^e eeuw (Mens, 156, 418; Simons, 24-34). Dat was niet ongehoord, want de begijnenbeweging is ontstaan in het zog van een hoop alternatieve bewegingen die de Kerk als ketters beschouwde. De begijnen waren ook erg apart: ze legden niet dezelfde geloften af als kloosterzusters en ze leefden niet volgens de regel van een ordestichter. Het duurde dan ook tot het midden van de 13e eeuw eer de begijnenbeweging een officieel statuut kreeg. Maar nog geen eeuw later, in 1311, werd de ongeordende beweging toch als ketters veroordeeld. De paus maakte evenwel één uitzondering voor de begijnen in de Nederlanden, waar “andere begijnen bestaan, die hoewel ze ‘beghinae’ genoemd worden, niettemin een onberispelijk leven leiden, geen ketterijen aankleven”

(Olyslager, 14). Dat verklaart waarom de begijnenbeweging zich hier verder ontwikkeld heeft in zijn zuiverste vorm.

Is de begijnenbeweging een breed Europees verschijnsel, de begijnhoven daarentegen beperken zich tot de Nederlanden (“de lage landen bij de zee”), in historisch opzicht de Bourgondische Nederlanden en de Franse Nederlanden. Dat heeft ongetwijfeld te maken met de pauselijke erkenning, waar hierboven naar verwezen is. De van oorsprong eerder ‘losse’ begijnenbeweging gaat zich in de Nederlanden geleidelijk aan structureren en organiseren binnen welomschreven woongemeenschappen. Het Leuvense Groot Begijnhof, dat over de oudste historische documenten beschikt, wordt erkend als een van de oudste begijnhoven. Het is vermoedelijk gesticht rond het jaar 1232 op de gronden van de parochie Sint-Kwinten, ook “ten Hove” genoemd. Het aantal begijnen groeide gestaag en in 1305 begon men met de bouw van de Sint-Jan-de-Doperkerk. Aan het begin van de 18^e eeuw, die een periode van hoogbloei was voor de begijnhoven, woonden op het Groot Begijnhof van Leuven een 300-tal begijnen. Daarna nam het aantal echter geleidelijk weer af. De evolutie van het aantal begijnen weerspiegelt de voor- en tegenspoed die onze gewesten doorheen de eeuwen hebben gekend. Vooral na de opheffing van het Ancien Régime waren de begijnen de eersten die te lijden hadden onder de moderne ideeën. Onder de Franse bezetting delen de begijnhoven het lot van alle religieuze instellingen: ze worden afgeschaft en hun goederen verbeurdverklaard. Te Leuven wordt het Groot Begijnhof echter niet verkocht, maar overgedragen aan “Les Hospices Civils”, later de “De Commissie van Openbare Onderstand” genoemd en op vandaag het OCMW. De begijnen konden blijven wonen in hun huizen, maar mochten het begijnenkleed niet meer dragen.

Vanaf 1800 werden de grotere gebouwen van het Groot Begijnhof gebruikt om oudere vrouwen, weduwen en wezen in onder te brengen, terwijl de huisjes tegen een lage prijs verhuurd werden aan behoeftige gezinnen. Het Groot Begijnhof heeft daaraan zijn behoud te danken. Na de Franse bezetting konden de begijnen hun religieuze gemeenschapsleven weer publiek opnemen. De begijnenbeweging was echter haar veerkracht kwijt en de eens zo grote leefgemeenschap van religieuze vrouwen verschrompelde “langzaam tot een steeds kleiner wordende gemeenschap van ouderwordende vrouwen” (Olyslager, 20). De laatste begin van het Groot Begijnhof te Leuven overleed in 1988.

Leuven heeft ook een ‘Klein Begijnhof’, dat bij zijn oprichting gelegen was buiten de eerste poorten van de stad, vlakbij de Sint-Geertrui-abdij. Het Klein Begijnhof telt slechts één straat met een dertigtal huizen. De laatste begin is in 1855 gestorven.

Aan het begin van de jaren 1960 was de toestand van de meeste huizen op het Groot Begijnhof zo erbarmelijk, dat de Commissie van Openbare Onderstand voor een moeilijke keuze stond: afbreken of restaureren. Aangezien afbraak geen optie was en de Commissie niet de nodige financiële middelen had om de restauratie uit te voeren, zocht zij een koper. In 1962 kocht de KU Leuven het Groot Begijnhof, met uitzondering van de kerk, onder de voorwaarde dat de universiteit het hele gebouwencomplex zou restaureren. In de jaren 1963-1972 werd in een eerste fase onder de visionaire leiding van Prof. Raymond Lemaire het grootste deel van het Groot Begijnhof gerestaureerd en omgevormd voor huisvesting van studenten en professoren. Een aantal van de grotere gebouwen kreeg een andere bestemming, zoals onder meer de Infirmerie tot vestigingsplaats van de ‘Faculty Club’, aanvankelijk een ontmoetingsplaats voor leden van de universitaire gemeenschap en thans stijlvol restaurant, vergader- en congresplaats, en locatie voor banketten en feesten. De huizen in de Kerkstraat stonden tot 1985 leeg en zijn vervolgens

gerestaureerd in de periode 1985-1990, volgens de plannen van Prof. Paul Van Aerschot, die vanaf het begin met Prof. Lemaire heeft samengewerkt.

Vandaag herbergt het universitaire woonerf Groot Begijnhof een 450-tal personen. Het biedt tijdelijke huisvesting aan ouderejaarsstudenten, gastprofessoren en buitenlandse onderzoekers uit alle werelddelen, academisch, administratief en technisch personeel van de universiteit en personeel van de universitaire ziekenhuizen. Op 2 december 1998 is het Leuvense Groot Begijnhof samen met twaalf andere Vlaamse begijnhoven, ingeschreven op de Unesco-lijst van het Werelderfgoed. Naast Leuven gaat het om de begijnhoven van Brugge, Dendermonde, Diest, Gent (O.L. Vrouw ter Hoven), Hoogstraten, Kortrijk, Lier, Mechelen (Groot Begijnhof), Sint-Amandsberg, Sint-Truiden, Tongeren, Turnhout. Daarnaast zijn er nog 14 andere (beschermd) Vlaamse begijnhoven of resten daarvan: Aalst, Aarschot, Anderlecht, Borgloon, Antwerpen, Diksmuide, Gent (St. Elisabeth), Hasselt, Herentals, Leuven (Klein Begijnhof), Mechelen (Klein Begijnhof), Oudenaarde, Overijse, Tienen. Andere gedateerde begijnhoven waren te vinden in Geraardsbergen, Ieper en Zoutleeuw. In Nederland blijven nog twee begijnhoven over: Amsterdam en Breda. Van de ooit talrijke Nederlandse begijnhoven zijn er resten te vinden in Delft, Haarlem en Leiden. Het huidige Frans-Vlaanderen was ook rijk aan begijnhoven. In de 13^e eeuw zijn daar onder meer de begijnhoven van Valenciennes, Rijsel en Douai opgericht.

Het Leuvense Groot Begijnhof vormt een trekpleister voor toeristen van over de hele wereld. Het dient geregeld ook als decor voor historische films en theater, of voor romantische huwelijksfoto's. Echter, het belang en de betekenis van het Groot Begijnhof overstijgen die anekdotische context. Dat werelderfgoed is geen 'museum' voor toeristen en andere bezoekers. Sinds zijn oprichting in 1232 is het Groot Begijnhof een *woonhof*, waar mensen in wisselende tijden en omstandigheden met elkaar gemeenschap vormen. Vandaag is het een internationaal en multicultureel woonerf van de Universiteit, een *bouillon de culture*. Vanuit monumentaal en architecturaal oogpunt is het Leuvense Groot Begijnhof een schoolvoorbeeld van hoe een historisch woonerf respectvol kan worden omgevormd tot een functionele woon- en leefruimte. In dat opzicht is het Groot Begijnhof een soort van laboratorium voor het conserveren en restaureren van een kostbaar historisch erfgoed met integratie van nieuwe urbanistische concepten. (Van Aerschot/Heirman, 218). Kortom, het is een plaats met een rijk verleden, een dynamisch heden en een hoopvolle toekomst.

Bronnen

Alcantara Mens, *Oorsprong en betekenis van de Nederlandse Begijnen- en Begarden-beweging. Vergelijkende studie: XII-XIII eeuw* (Antwerpen, Standaard-Boekhandel, 1947).

W.A. Olyslager, *Het Groot Begijnhof van Leuven* (Leuven, 1978).

Leo Fabri, Evert Cockx, *Het Groot-Begijnhof van Leuven: een eigenzinnig verhaal van een eigenzinnige beweging* (Tielt, Lannoo, 1994).

Suzanne Van Aerschot, Michiel Heirman, *Vlaamse Begijnhoven: Werelderfgoed* (Leuven, Davidsfonds, 2001).

Walter Simons, *Cities of Ladies. Beguine Communities in the Medieval Low Countries, 1200-1565*, The Middle Ages Series, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2001, Pp. xv-335.